

УДК 159.922.1: 37.018.1

М. С. Великодна

кандидат психологічних наук, ст. викладач кафедри практичної психології
Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ «Криворізький національний університет»
м. Кривий Ріг, пр. Гагаріна, 54
e-mail: nevylikovna@meta.ua

**ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ КОГНІТИВНОГО КОМПОНЕНТА
ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ХЛОПЦЯ З НЕПОВНОЇ СІМ'Ї**

У статті подано результати емпіричного дослідження становлення когнітивного компонента гендерної ідентичності хлопця з неповної сім'ї в аспекті розвитку відношення його Самості до гендеру у ході індивідуального гендерного розвитку в період з молодшого шкільного по юнацький вік. Особливості динаміки розвитку зазначеного відношення досліджені автором шляхом порівняння взаємозв'язку Я-концепту й гендерного концепту в респондентів чоловічої статі 7-8, 13-14 та 17-18 років із повних та неповних сімей.

Ключові слова: гендер, гендерна ідентичність, гендерний концепт, гендерний розвиток, неповна сім'я.

Розуміння гендеру як цілісної психічної репрезентації статі, сповненої неповторним динамічним глибинним, когнітивним та поведінковим смислом жіночого та чоловічого, здобутої індивідом у результаті набуття індивідуального досвіду [2; 3], обумовило, свого часу, визнання нами того, що гендерна ідентичність виступає як переживання неперервної самототожності, справжності себе як чоловіка або жінки на зазначених рівнях відношень Самості до гендеру [4]. Становлення цих відношень на кожному рівні — когнітивному, поведінковому, глибинному — має свою специфічну динаміку, свою «логіку». Так, на когнітивному рівні функціонування гендеру йдеться про підтримання відповідності Я-концепту гендерному концепту — тим аспектам гендеру, що є доступними свідомості та виражають індивідуальну семіотичну структуру статево-маркованих якостей, властивостей і подій реальності, яка дозволяє особистості мислити стать і породжуватись як текст певної статі [3]. В найбільш спрощеній моделі гендерний концепт складають концепти «чоловіче» та «жіноче» з різним ступенем лабільності-ригідності межі між ними. Оскільки ж сама категорія ідентичності припускає певне відношення між кількома об'єктами психіки, які, як відомо, виникають у генезі об'єктних відносин з батьківськими фігурами, цікавим для нас є те, якими є особливості становлення когнітивного компонента гендерної ідентичності в умовах неповної сім'ї в порівнянні зі становленням у повній.

Метою статті стало обговорення результатів емпіричного дослідження особливостей становлення когнітивного компонента гендерної ідентичності хлопців у неповній сім'ї.

Методика дослідження. Аналіз динаміки становлення гендерної ідентичності хлопців був забезпечений введенням трьох вікових груп до складу вибірки дослідження: 7-8, 13-14 і 17-18 років. Вибір зазначених вікових груп до вибірки дослідження був обумовлений прагненням обстежити хлопців, по-перше, у відносно стабільні, посткризові періоди психічного розвитку (після «кризи першокласни-

ка», підліткової кризи та юнацької кризи, пов'язаної із професійним вибором), а по-друге — у ті періоди, які усталено пов'язують із появою вікових новоутворень гендерного змісту: уявлення про гендерну константність (до 7 років), формування гендерної ролі (до 13 років) та гендерного самовизначення (до 17 років). З метою розв'язання питання становлення чоловічої гендерної ідентичності в умовах виховання в неповній сім'ї нами було об'єднано респондентів у дві групи: експериментальну та контрольну. Експериментальну групу склали хлопчики, що виховуються без батька. Хлопчики з повних сімей утворили контрольну групу вибірки. Загальний обсяг вибірки склав 240 осіб, з них 150 хлопчики з повних і 90 — з неповних сімей. Дослідно-експериментальною базою дослідження стали загальноосвітні заклади м. Кривого Рогу (гімназії № 91 та № 24, ЗОШ № 57, ЗОШ № 123), ДОТ «Парус» (смт. Лазурне Херсонської обл.), ДВНЗ «Криворізький національний університет» і ДНЗ «Хмельницький центр професійно-технічної освіти торгівлі та харчових технологій».

Задля вивчення когнітивного компонента гендерної ідентичності хлопців нами були досліджені їхні індивідуальні концепти чоловічого і жіночого та концепт Я за модифікованим опитувальником BSRI, запропонованим С. Бем. Нагадаємо, що класична версія опитувальника містить 60 якостей, 40 з яких відповідають шкалам «маскулінності» і «фемінінності», а 20 — представляють «статевонейтральні» риси. Досліджуваному пропонують визначити, які із запропонованих якостей, рис, властивостей йому притаманні. Деякі версії опитувальника пропонують піддослідному визначити ще й ступінь їх притаманності у відповідних балах. Однак у будь-якому разі відповіді піддослідного зв'язуються зі стандартними шкалами «маскулінності» і «фемінінності», на основі чого робиться висновок про тип його гендерної ідентичності. Хочемо наголосити, що сама авторка опитувальника (С. Бем) у праці «Лінзи гендеру» висловлює занепокоєння з приводу застосування профілів «маскулінності» і «фемінінності» як нормативів стосовно гендерного функціонування особистості та обґрунтовує неприпустимість виділення маскулінного, фемінінного і андрогінного типів особистості на основі їх відповідності середньостатистичним профілям [1]. Окрім того, у 2001 році, внаслідок процедури переоцінки валідності опитувальника BSRI, R. M. Hoffman і L. D. Borders встановили, що нині шкали маскулінності та фемінінності в методиці містять лише по 1 рисі (замість 20), оскільки інші не проходять мінімального порогу в 75% узгодженості у вибірці [6]. Отже, з метою визначення когнітивного рівня гендерної ідентичності піддослідних ми вивчали ступінь відповідності їх Я-концепту ($n_{\text{я}}$ рис з 60-и) — їхнім індивідуальним гендерним концептам чоловічності і жіночності ($n_{\text{ч}}$ рис з 60-и і $n_{\text{ж}}$ рис з 60-и) замість середньостатистичних, вважаючи, що саме ці індивідуальні концепти виконують нормативну функцію у становленні гендерної ідентичності.

Процедура діагностування молодшої групи вибірки (7-8 років) полягала в такому: піддослідним у індивідуальній бесіді пропонували усно відповісти на запитання опитувальника, сформульовані таким чином, що відповідають віковим особливостям психічного розвитку. Відповіді піддослідних фіксувались експериментатором у індивідуальних бланках опитування. Після прочитання інструкції піддослідного просили відтворити її, щоб експериментатор переконався, що вона є зрозумілою. Перше опитування мало на меті визначити Я-концепт хлопчика, тож досліджуваній мав відзначити ті риси, які, на його погляд, йому притаманні. Ми усвідомлюємо, що вік 7-8 років є в певному сенсі «дореклексійним», оскільки рефлексію як новоутворення пов'язують із початком підліткової кризи, тож судження молодшого школяра про себе спираються не на його досвід самоспостережень, а

на інтроектоване ставлення значимих дорослих і на фантазійне ідентифікування себе із ними. Однак, ми мусимо визнати, що саме ці інтроекції та ідентифікації і складають когнітивну складову гендерної ідентичності молодшого школяра, а, отже, є аналогом і основою того, що в подальшому сформується в гендерне самовизначення та може бути рівнозначно використаним у ході нашого дослідження гендерної ідентичності.

У другому опитуванні експериментатор пропонував піддослідним відзначити якості і риси в поданому переліку як притаманні жінкам або чоловікам. До початку опитування піддослідних було попереджено, що вони можуть визначити одні й ті ж риси як однаково притаманні і жінкам, і чоловікам, або ж як непритаманні ні першим, ні другим, якщо це відповідатиме їхньому уявленню. Відповіді піддослідних фіксувались експериментатором у відповідному індивідуальному бланку.

Процедура діагностування когнітивної складової гендерної ідентичності у середній і старшій групах вибірки виглядала таким чином: досліджуваний або невелика група досліджуваних (до 10 осіб) отримували по 2 індивідуальні бланки з інструкцією, короткою анкетною на визначення персональних даних (прізвище, ім'я, вік) і переліком із 60-и якостей, запропонованих С. Бем. У першому бланку досліджуваному пропонувалось зробити довільні позначки навпроти тієї якості, властивості або риси, яка, на його погляд, йому притаманна. У другому бланку досліджуваний визначав, котрі риси і якості із поданого переліку притаманні чоловікам, а котрі — жінкам. У другому опитуванні піддослідним дозволялось одні і ті ж риси позначати як притаманні і жінкам, і чоловікам, або не позначати як притаманні їм, якщо це відповідає позиції піддослідного.

По закінченню опитування нами були зроблені кількісні обрахунки виборів по кожному профілю піддослідного та збігів між ними. Нас цікавило, скільки якостей із обраних у Я-концепт відповідають індивідуальному концепту чоловічності, а скільки — жіночності, що дозволило нам визначити коефіцієнти відповідності репрезентацій Самості репрезентаціям чоловічності ($k_{\text{ч}}$) і жіночності ($k_{\text{ж}}$) за формулами:

$$k_{\text{ч}} = n_{\text{яч}} / n_{\text{ч}} \quad k_{\text{ж}} = n_{\text{яж}} / n_{\text{ж}}$$

де $n_{\text{яч}}$ — кількість якостей, що співпали у Я-концепті із концептом «чоловіче»;

$n_{\text{ч}}$ — загальна кількість якостей у концепті «чоловіче»;

$n_{\text{яж}}$ — кількість якостей, що співпали у Я-концепті із концептом «жіноче»;

$n_{\text{ж}}$ — загальна кількість якостей у концепті «жіноче» (обґрунтування процедури підрахунків див. [5]).

Окрім того, нами було обчислено кількість статевонейтральних виборів кожного піддослідного: кількість якостей і рис, визначених як однаково непритаманні ні чоловікам, ні жінкам, а також — кількість статевонезалежних виборів піддослідного: тобто якостей і рис, визначених або як статевонейтральні, або як однаковою мірою притаманні і чоловікам, і жінкам. Введення і обрахунок зазначених характеристик дозволили встановити індивідуальний та середньогруповий рівень лабільності-ригідності гендерних меж піддослідних. Коефіцієнт лабільності-ригідності гендерних меж піддослідного був обрахований за формулою:

$$k_{\text{сн}} = n_{\text{сн}} / 60,$$

де $n_{\text{сн}}$ — кількість статевонезалежних виборів респондента, а 60 — константа, що позначає максимально можливу кількість виборів у опитувальнику.

Результати емпіричного дослідження та їх обговорення. Визначені нами змістові особливості гендерної ідентичності хлопців з повної сім'ї на трьох різних етапах онтогенезу дозволили нам встановити динамічні характеристики її становлення, що було забезпечене застосуванням Н-критерію Крускала-Уолліса, U-критерію Манна-Уїтні, ϕ^* -критерію кутового перетворення Фішера та χ^2 -критерію Пірсона щодо емпіричної сукупності даних.

Так, за рівнем розробленості концепту «чоловіче» між респондентами молодшого шкільного, підліткового та юнацького віку з повних сімей немає достовірних розбіжностей, що встановлено за допомогою Н-критерію Крускала-Уолліса ($H_{\text{емпЧ}}=0,48$) та підтверджено значеннями U-критерію Манна-Уїтні в кожній парі вікових груп респондентів ($U_{\text{емпЧ12}}=1176,5$, $U_{\text{емпЧ23}}=1161,5$, $U_{\text{емпЧ13}}=1204$). Разом з тим рівень розробленості концепту «жіноче» істотно зростає з віком досліджуваних ($H_{\text{емпЖ}}=13,53$ для $p<0,01$).

У зв'язку із зазначеним нами було обчислено значення Н-критерію Крускала-Уолліса щодо коефіцієнтів лабільності-ригідності гендерних меж піддослідних з повних сімей. Внаслідок порівняння емпіричного значення критерію із критичним, ми встановили, що існує достовірна, статистично значуща тенденція до зростання даного коефіцієнта від молодшого шкільного — до юнацького віку ($H_{\text{емпкН}}=63,56$ при $p<0,0001$). Тобто, з віком гендерні межі хлопців із повних сімей стають все більш гнучкими, проникними, ступінь від'єднаності жіночої компоненти їхнього гендерного концепту від чоловічої зменшується. Це відбувається за рахунок розширення індивідуального концепту «жіноче», поступового означення і прийняття подій реальності як притаманних жіночій статі.

Порівняння рівнів розробленості Я-концептів респондентів 7-8, 13-14 і 17-18 років із застосуванням Н-критерію Крускала-Уолліса показало, що між ними існують статистично значущі відмінності ($H_{\text{емпЯ}}=31,82$ при $p<0,0001$). Так, найвищим ступенем розробленості Я-концепту характеризуються хлопчики молодшого шкільного віку. У підлітковому віці спостерігається звуження Я-концепту, що може бути пов'язане із критичністю на фоні розвитку рефлексійності. Рівень розробленості Я-концепту юнака знову вищає.

Застосування Н-критерію Крускала-Уолліса до значень коефіцієнтів відповідності Я-концепту гендерному концепту хлопців різного віку дозволило встановити, що відмінність у переживанні тотожності власним уявленням про «чоловіче» між віковими групами є помірною ($H_{\text{емпкЧ}}=8,52$ при $p<0,01$). Причому найнижчі показники чоловічої гендерної ідентичності когнітивного рівня притаманні підліткам. Коефіцієнти відповідності Я-концепту концепту «чоловічого», характерні для молодших школярів та юнаків, є практично однаковими, що засвідчено емпіричним значенням U-критерію Манна-Уїтні ($U_{\text{емп13}}=1211,5$). Це можна пояснити в аспекті звуження Я-концепту підлітка, підвищенням його критичності до своєї відповідності статі. Проте, в цілому ми схильні тлумачити дані результати як свідчення тенденції до сталості переживання відповідності із своєю чоловічністю в її когнітивній репрезентації в онтогенезі. Остання, безсумнівно, є змінною за змістом і спричиняє зміни в Я, однак, психіка хлопця (ймовірно, що психіка людини взагалі) прагне до збереження відповідності між ними.

Натомість у рівні відповідності Я-концепту концепту «жіноче» виявлено істотні відмінності між респондентами 7-8, 13-14 і 17-18 років з повних сімей ($H_{\text{емпкЖ}}=25,07$ для $p<0,0001$). Найбільшим ступенем зазначеної відповідності характеризуються хлопчики 7-8 років. У підлітковому віці рівень відповідності Я-концепту концепту «жіноче» має найнижчі значення. У юнацькому віці ступінь визнання жіночого в

собі знову дещо зростає, проте не до першочергового рівня. Якщо поєднати це з викладеними вище висновками про тенденцію до розширення концепту «жіноче» із віком, то можемо тлумачити це як поступове витіснення жіночої компоненти з когнітивної складової власної гендерної ідентичності до сфери глибинного.

Отже, становлення когнітивного компонента гендерної ідентичності хлопців із повних сімей характеризується тенденцією до сталості розробленості концепту «чоловіче» і ступеня відповідності йому, а також — до розширення «концепту жіноче» і зменшення відповідності йому, що найбільш виражене в підлітковому віці та згладжується в юнацькому.

Динамічні аспекти когнітивної складової гендерної ідентичності хлопців з *неповних сімей* також можуть бути встановлені, виходячи з вікових змін у розробленості гендерного та Я-концепту, а також у ступені відповідності між ними.

Внаслідок застосування Н-критерію Крускала-Уолліса щодо рівнів розробленості концепту «чоловіче» у різних вікових групах піддослідних нами було констатовано відсутність статистично значущих відмінностей у розташуванні ознаки ($H_{\text{емпЧ}}=5,22$). Однак, завдяки попарному зіставленню емпіричних сукупностей даних у групах хлопців 7-8, 13-14 і 17-18 років, нам вдалося встановити, що існує слабко виражена тенденція до зменшення розробленості концепту «чоловіче» від молодшого шкільного до юнацького віку. Причому на етапі переходу до підліткового віку ці зміни є незначними ($U_{\text{емпЧ12}}=450,5$), у час переходу з підліткового віку до юності — помірними ($U_{\text{емпЧ23}}=338$ при $p=0,05$), і найбільш виразно можуть бути простежені при порівнянні значень наймолодшої і найстаршої груп вибірки ($U_{\text{емпЧ13}}=296$, $p<0,05$). Ці дані відрізняються від встановлених у контрольній групі вибірки, тож можуть бути розцінені як особливість розвитку гендерних концептів хлопців з неповних сімей, що відображає згасання зафіксованої нами в них інфляції «чоловічого».

Порівняння ступенів розробленості концепту «жіноче» між групами респондентів різного віку за допомогою Н-критерію Крускала-Уолліса показало, що існують статистично значущі відмінності в розташуванні ознаки ($H_{\text{емпЖ}}=26,07$ при $p<0,0001$). У молодшому шкільному віці рівень розробленості жіночої компоненти в гендерному концепті є найнижчим. У підлітковому віці його значення істотно зростають та залишаються практично незмінними в юнацькому, що підтверджено порівнянням значень у цих двох вікових групах за U-критерієм Манна-Уїтні ($U_{\text{емпЖ23}}=406$). Зіставлення цих результатів зі встановленими у контрольній групі вибірки дозволяє нам відзначити, що між ними існує відмінність, обумовлена мінімізацією «жіночого» респондентами експериментальної групи молодшого шкільного віку. Разом з тим у юнацькому віці хлопцям з неповних сімей не характерний той розвиток концепту «жіноче», який ми виявили в юнаків з повних сімей. Зміни в концепті «жіноче», притаманні віку 17-18 років, натомість мають не кількісний, а якісний характер: стосуються зниження підліткової амбівалентності в уявленні про «жіноче».

Такі висновки спонукали нас здійснити порівняльний аналіз рівнів гнучкості гендерних меж респондентів різного віку з неповних сімей. Відповідно до отриманого значення Н-критерію Крускала-Уолліса, між ними існують значущі відмінності ($H_{\text{емпкН}}=36,33$) на рівні статистичної довіри $p<0,0001$, що виражають тенденцію до зростання коефіцієнта лабільності-ригідності гендерних меж від віку до віку. Проте, за U-критерієм Манна-Уїтні, це стосується переважно етапу між молодшим шкільним та підлітковим віком, тоді як у юнацькому віці це зростання є незначним ($U_{\text{емп23}}=420$). Як нам вдалося встановити по відношенню до контроль-

ної групи вибірки, розширення гендерних меж у гендерах хлопців відбувається за рахунок підвищення рівня розробленості концепту «жіноче». Там, де розвиток жіночої компоненти гендерного концепту хлопців з неповних сімей призупиняється, ми спостерігаємо і стагнацію гендерних меж.

Аналіз динаміки розробленості Я-концепту піддослідних із неповних сімей за допомогою Н-критерію Крускала-Уолліса дозволив нам виявити помірну тенденцію до зниження її значень ($H_{емпЯ} = 7,87$ при $p < 0,05$) від молодшого шкільного до юнацького віку, що, однак, не виражає значущих відмінностей із контрольною групою вибірки.

Порівняння значень коефіцієнтів відповідності Я-концептів піддослідних експериментальної групи різного віку їхнім концептам «чоловіче» за допомогою Н-критерію Крускала-Уолліса засвідчило відсутність статистично значущої різниці в розташуванні ознаки ($H_{емпкч} = 5,49$). Однак, внаслідок попарного порівняння сукупностей значень даного коефіцієнта між віковими групами із застосуванням U-критерію Манна-Уїтні, ми виявили, що існує помірне зростання рівня відповідності власному концепту «чоловічого» в юнацькому віці, в порівнянні з підлітковим ($U_{емпкч23} = 305,5$ при $p < 0,05$). Для найбільш об'єктивного тлумачення такого результату вважаємо за необхідне простежити становлення відповідності концепту «жіноче» хлопців з експериментальної групи.

У загальній віковій динаміці коефіцієнта відповідності Я-концепта концепту «жіноче», виявленого в респондентів з неповних сімей, за Н-критерієм Крускала-Уолліса, також немає статистично значущих змін ($H_{емпкж} = 5,69$). Попарне порівняння значень цього коефіцієнта в різних вікових групах за допомогою U-критерію Манна-Уїтні показало, що його рівень практично не змінюється з молодшого шкільного до підліткового віку, проте в юнацькому він дещо зростає ($U_{емпкж23} = 298$ при $p < 0,05$, $U_{емпкж13} = 323,5$ при $p < 0,05$). Як бачимо, за період з підліткового по юнацький вік у когнітивному компоненті гендерної ідентичності особистості хлопця відбувається зростання переживання відповідності обом складовим гендерного концепту, внаслідок чого його рівень не відрізняється від встановленого у контрольній групі. Відмінності ж у віковій динаміці даного переживання стосуються переважно молодшого шкільного віку, де нами було зафіксовано заперечення хлопчиками з неповних сімей наявності в себе рис і якостей, маркованих як «жіночі».

Узагальнюючи сказане, можемо зробити висновок, що становленню когнітивного компонента гендерної ідентичності хлопців з неповних сімей притаманні: сталість концепту «чоловіче» із тенденцією до звуження; сталість відповідності концепту «чоловіче» із тенденцією до підвищення; розвиток жіночої компоненти гендерного концепту, пов'язаний з її якісним перетворенням від десеміотизованої — через амбівалентну — до позитивної, що детермінує рівень лабільності гендерних меж; підвищення прийняття в собі рис і якостей, маркованих як «жіночі».

Висновки. Якщо становлення когнітивного компонента гендерної ідентичності хлопців із повних сімей у досліджуваній нами період характеризується тенденцією до збереження сталості розробленості концепту «чоловіче» і ступеня відповідності йому, а також — до розширення концепту «жіноче» і зменшення відповідності йому, що найбільш виражене в підлітковому віці та згладжується в юнацькому й обумовлює лабільність гендерних меж, то, на противагу цьому, становлення когнітивного компонента гендерної ідентичності хлопців з неповних сімей має якісні відмінності, пов'язані із розвитком жіночої компоненти гендерного концепту в аспекті її перетворення від десеміотизованої — через амбівалентну — до позитивної, що детермінує розвиток чи стагнацію лабільності гендерних меж та зрос-

тання прийняття в собі рис і якостей, маркованих як «жіночі». Отже, відмінності у становленні когнітивного компонента гендерної ідентичності хлопців з повних та неповних сімей обумовленні особливостями розробленості та змісту жіночої компоненти їхніх гендерних концептів.

Список використаних джерел та літератури

1. Bem С. Линзы гендера. Трансформация взглядов на проблему неравенства полов / С. Л. Bem. — М.: РОС-СПЭН, 2004. — 336 с.
2. Боровцова М. С. Гендер как элемент психической реальности личности / М. С. Боровцова // Гендер, права человека, историческое знание: актуальные проблемы и перспективы исследований: материалы I всероссийской научной конференции с международным участием (25 мая 2012, Липецк, Россия). — Липецк: «Гравис», 2012. — С. 4—7.
3. Боровцова М. С. Гендер як неповторна репрезентація статі / М. С. Боровцова // Вісник Одеського національного університету. Психологія. — 2012. — Т. 17, Вип. 5. — С. 6—12.
4. Боровцова М. С. Гендерна ідентичність особистості: теоретичний аналіз / М. С. Боровцова // Вісник Одеського національного університету. Психологія. — 2011. — Т. 16, Вип. 17. — С. 19—29.
5. Боровцова М. С. Статеворольовий опитувальник С. Bem (BSRI): можливості використання в умовах сучасності / М. С. Боровцова // Актуальні проблеми практичної психології: матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару (11-12 жовтня 2012, Глухів). — Глухів: РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2012. — С. 5-7.
6. Hoffman R. M. Twenty-five years after the Bem Sex-Role inventory: A reassessment and new issues regarding classification variability / R. M. Hoffman, L. D. Borders // Measurement and Evaluation in Counseling and Development. — 2001. — № 34. — P. 39—55.

References

1. Bem S. Linzy genera. Transformatsiya vzglyadov na problemu neravenstva polov / S. L. Bem. — М.: ROSSPEN, 2004. — 336 s.
2. Borovtsova M. S. Gender kak element psihicheskoy realnosti lichnosti / M. S. Borovtsova // Gender, prava cheloveka, istoricheskoe znanie: aktualnye problemy i perspektivy issledovaniy: materialy I vserossiyskoy nauchnoy konferentsii s mezhdunarodnym uchastiem (25 maya 2012, Lipetsk, Rossiya). — Lipetsk: «Gravis», 2012. — S. 4—7.
3. Borovtsova M. S. Gender yak nepovtorna reprezentatsiya stati / M. S. Borovtsova // Visnik Odeskogo natsionalnogo universitetu. Psihologiya. — 2012. — T. 17, Vip. 5. — S. 6—12.
4. Borovtsova M. S. Genderna identichnist osobistosti: teoretichniy analiz / M. S. Borovtsova // Visnik Odeskogo natsionalnogo universitetu. Psihologiya. — 2011. — T. 16, Vip. 17. — S. 19—29.
5. Borovtsova M. S. Statevo-roliviy opituvalnik S. Bem (BSRI): mozhlivosti vikoristannya v umovah suchasnosti / M. S. Borovtsova // Aktualni problemi praktichnoyi psihologiyi: materialy Vseukrayinskogo naukovopraktichnogo seminaru (11-12 zhovtnya 2012, Gluhiv). — Gluhiv: RVV GNPU im. O. Dovzhenka, 2012. — S. 5-7.
6. Hoffman R. M. Twenty-five years after the Bem Sex-Role inventory: A reassessment and new issues regarding classification variability / R. M. Hoffman, L. D. Borders // Measurement and Evaluation in Counseling and Development. — 2001. — № 34. — Pp. 39—55.

М. С. Великодная

кандидат психологических наук,
старший преподаватель кафедры практической психологии
Криворожского педагогического университета
ГБУЗ «Криворожский национальный университет»

**ОСОБЕННОСТИ СТАНОВЛЕНИЯ КОГНИТИВНОГО КОМПОНЕНТА
ГЕНДЕРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ МАЛЬЧИКА В НЕПОЛНОЙ СЕМЬЕ****Резюме**

В статье представлены результаты эмпирического исследования становления когнитивного компонента гендерной идентичности мальчика из неполной семьи в аспекте развития отношения его Самости к гендеру в процессе индивидуального гендерного развития в период с младшего школьного до юношеского возраста. Особенности динамики развития упомянутого отношения исследованы автором путем сравнения взаимосвязи Я-концепта и гендерного концепта у респондентов мужского пола 7-8, 13-14 и 17-18 лет из полных и неполных семей.

Ключевые слова: гендер, гендерная идентичность, гендерный концепт, гендерное развитие, неполная семья.

M. S. Velykodna

PhD, Assistant Professor of Department of practical psychology
of Kryvyi Rih pedagogical institute
of SHEI «Kryvyi Rih national university»

**THE FEATURES OF DEVELOPMENT OF COGNITIVE COMPONENT
OF GENDER IDENTITY OF BOYS FROM INCOMPLETE FAMILIES****Abstract**

The results of empirical research of development of cognitive component of boy's gender identity as a development of relation between his Self and his gender during the male gender development since primary school age to adolescence are presented in the article. Features of dynamic of mentioned relation are studied by comparing of the connection between Self-concept and gender concept of male respondents 7-8, 13-14 and 17-18 years old from complete and incomplete families. The design of empirical research is based on the author's theory of gender and gender identity. According to this theory gender is a unique individual psychical representation of sex that is functioning on three suppositive levels: cognitive, behavioral and deep. As it was shown by the author the dynamics of gender development at all and development of gender identity particularly have different logics on each of these levels and vary depending on conditions of growing up. For example female-concept in gender of boys from incomplete families from age of 7 to 18 transforms from desemiotized trough ambivalent to positive in conherens of its meanings.

Keywords: gender, gender identity, gender concept, gender development, incomplete family.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2013